

БЪЛГАРСКАТА УНИЯ И НЕЙНИТЕ ДУХОВНИ ВОДАЧИ

*По случай 160 години от съединението
с Католическата църква
(1860 – 1912)*

*Проф. дин Светлозар Елдъров,
Институт за балканистика с Център по тракология
на Българската академия на науките*

През 2020 г. честваме исторически юбилей – 150 години от учредяването на Българската екзархия. Фактическата дата на събитието е 27 февруари 1870 г. по Юлианския календар, когато окончателно е оформен и подписан държавният акт (султански ферман) за създаването на тази институция. По дълбока национална логика и трайно установена традиция обаче събитието винаги е било чествано от църквата, държавата и народа на датата 28 февруари, когато ферманът е връчен на официалните български представители в Цариград. По този начин символично се освещава и увековечава фактът, че на 28 февруари 1870 г. българите вземат съдбата си в собствените си ръце и поемат отговорността за своето национално бъдеще.

През 2020-а се изпълни и друга историческа годишнина, тясно свързана с църковно-народната борба – 160 години от обявяването на Българската уния или съединението с Католическата църква. Българската уния, официално прогласена на 18 декември 1860 г. (по Юлианския календарен стил), също е плод на борбите на българския народ през XIX в. за самостоятелна църква, национална йерархия и културна еманципация от елинизма. Част от българската интелигенция, която не желае да се примири с неотстъпчивостта на Цариградската патриаршия и с пасивността на руската политика, възприема съединението с Католическата църква като радикалното средство за решаване на църковно-народния въпрос.

Тогавашните църковни автори и полемисти, а и по-късно някои историци, са склонни да гледат на взаимоотношенията между Българската екзархия и Българската уния като на противоборство,

борба на „национално дело“ с „чужда пропаганда“. Може би най-яркият представител на тази методологически и фактологически остаряла теза е патриарх Кирил (1901–1971), председател на Българската православна църква, член-кореспондент на Българската академия на науките, народен деятел на културата и автор на редица забележителни трудове по българска история. Въпреки обективните си възгледи и преценки по широк кръг проблеми, точно по отношение на взаимоотношенията между Българската екзархия и Българската уния той застава на една тясноцърковна позиция, която при това е силно повлияна от идейно-политическата конюнктура на неговото време. Като се опитва да омаловажи историческата роля на Българската уния, акцентирайки главно върху количествените ѝ параметри, патриарх Кирил съвсем неоснователно се опитва да я представи като форма на родоотстъпничество и разединение на българския народ: „Била ли е унията прогресивно явление в българско народностно отношение? – пита в предговора на едно свое изследване той и сам си отговаря. – На 1859–1860 г. подбудите на проуниатските дейци са били родолюбиви и, доколкото униатското движение временно дава тласък на църковния въпрос, би могло да се тълкува в прогресивен смисъл. Но понеже това движение разединяваше българския народ и под влиянието на католически велики сили, то се явявало противодействено на национално-освободителните стремежи на българския народ и на руското политическо покровителство, в неговата цялост обективно то нямало прогресивно значение“.¹

Да се осъжда Българската уния като явление с противобългарски тенденции и последици е не само дълбоко невярно по отношение на историческите факти, но още повече обидно и несправедливо спрямо българите католици от източен обред, оставили достатъчно образци на родолюбие и дали кръвна саможертва за националното освобождение и обединение. Като цяло това е дълбоко погрешна и исторически остаряла теза. Днес никой здравомислещ човек, да не говорим за професионален историк, няма да се наеме да твърди, че прогресивно в нашата история е било само онова, което е съвпадало с политическото покровителство на Русия над българския народ. Напротив, един модерен и обективен научен

---

¹ Кирил, Патриарх български. Принос към униатството в Македония след Освободителната война. София, 1968, с. 11.

прочит от национална гледна точка, каквато априори трябва да бъде позицията на българската академична хуманитаристика, ще установи, че униатското движение изиграва ролята на катализатор в развитието на българския църковно-народен въпрос. В този смисъл Българската екзархия и Българската уния не са антагонисти, а скачени съдове на една и съща национална система, в която доминира националната идея, чийто важен, но не единствен инструмент, е религията. Когато едната църковна институция е в криза заради враждебна политическа конюнктура, нейното съдържание прелива в другата, и обратно. Тази своеобразна „национална хидравлика“ е уникално творение на българското възрожденско съзнание, един здрав народен инстинкт, развит до степен на мъдра политическа стратегия. Нейната вътрешна динамика бележи основните етапи от историческата хронология на българския църковно-народен въпрос. Когато Цариградската патриаршия и Русия упорстват срещу справедливите искания на българския народ, Българската уния през 1860 г. проявява своята спасителна роля. Когато през 1870 г. се учредява Българската екзархия, националното съдържание се прелива в новото вместилище. След 1878 г., когато Македония и Одринска Тракия остават в пределите на Османската империя и екзархийското църковно-училищно дело отново е пред изпитание, българското самосъзнание пак намира прибежище в униатството. Стабилизирането на Екзархията в средата на 90-те години на XIX в. активизира поредния прилив. В определен момент една от двете страни привидно изглежда като губеща, но истинският печеливш е българската кауза, защото само по този начин тя винаги има своята национална институция. Накратко, много преди модерното политическо мислене на Обединена Европа, възрожденските българи от собствения си горчив опит са се научили да дишат пълноценно с „двата бели дроба“ на континента – Изтока и Запада. И тук именно ярко изпъква историческата роля на българското духовенство.

Църковните дейци – епископите, свещениците, богословите, духовенството изобщо, както и гражданските лица, свързани по един или друг начин с църквата и религията, са един от мощните двигатели на нашето национално възраждане, а Българската екзархия е общонационалната институция, официално призната от Високата порта, която в онази епоха обединява мнозинството от българския народ в Османската империя. Духовенството участ-

ва активно не само в движението за самостоятелна църква и национална просвета, но и в борбата за политическо освобождение. Всъщност в онази епоха църковната борба се възприема повече като национална, политическа и културна борба, борба за национална еманципация, политическо самоутвърждаване и културно развитие, отколкото като чисто религиозен, канонично-догматичен въпрос. За преобладаващата част от възрожденските дейци, в това число и за мнозинството от свещенослужителите, Българската екзархия тогава – по думите на протоерей професор д-р Стефан Цанков (1881–1965), един от най-добрите познавачи на православието и църковната история, ректор на Софийския университет и действителен член на Българската академия на науките – не е друго, освен „атрибут на народността и сечиво на народно-духовна политика“.²

Започнало през 20-те години на XIX в. като борба за свои владици, движението за църковно-национална еманципация на българския народ в Османската империя взема все по-широки и масови размери. Гюлханският хаттишериф от 1839 г. и Хаттихумаюнът от 1856 г. не само трасират главните насоки за модернизацията на империята, но и създават легитимни основания за българските искания. Центърът на църковно-народния въпрос се установява в Истанбул – някогашния Константинопол или Цариград, както българите от онази епоха наричат имперската столица. Тук през 1849 г. е направена първата решителна крачка за достигане на поставените цели. Със султански ферман на българите е предоставено правото да имат свой храм, а с дарението на княз Стефан Богориди и с труда и подкрепата на цариградските българи е издигнат първият параклис, който впоследствие ще се преобрази в църквата „Св. Стефан“. Тя, заедно с построения в съседство метох, ще се превърне в религиозно и културно средище не само за българската общност в Цариград, но и за целия български народ в Османската империя. Умело направляван от своите духовни водачи, църковно-народният въпрос като легитимна основа на Българското национално възраждане канализира политическото съзнание и воля на българите от всички краища на Историческа България – Мизия, Тракия, Македония, Поморавието, Добруджа – и допринася за тях-

---

² Цанков, С. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. София, 1939, с. 8.

ното осъзнаване и сплотяване като нация.

На този национален възход на българите яростно се противопоставя Цариградската патриаршия като оръдие на великодържавните политически проекти и домогвания на гръцкия национализъм. Русия също заема враждебна позиция спрямо стремежите на българския народ за църковно-религиозна еманципация, защото се опасява от разцепление в източното православие, което може да подкопае нейните собствени политически проекти и амбиции на Балканите. Точно в този момент изпъква спасителната историческа роля на Българската уния.

Българската уния, респективно униатите или католиците от източен обред, както официално се назовават, са плод на борбите на българския народ през XIX в. за самостоятелна църква, национална йерархия и културна еманципация от елинизма. Част от българската интелигенция, която не желае да се примири с неотстъпчивостта на Цариградската патриаршия и с пасивността на руската политика, възприема съединението с Католическата църква като най-радикалното средство за решаване на църковно-народния въпрос. В първите редици на това движение се нареждат дейци, чиито имена са достатъчно известни от историята на нашето национално възраждане – архимандрит Йосиф Соколски, Драган Цанков, Тодор Икономов, д-р Георги Миркович, Никола Сапунов, Стоян Джейков, Христо Ваклидов и др. Те, заедно с по-малко познатите сред тях, по право и по достойнство трябва да бъдат наричани „Пионерната дружина“ на Българското възраждане. Със своята национална страст и с политическата си дързост те разчистват пътя за решаването на българския църковно-народен въпрос и преодоляват препятствията на заплетените религиозно-политически интереси.

Пръв през пролетта на 1859 г. посява семето на идеята за съединение с Католическата църква в „България“ на Драган Цанков. През лятото на същата година българите в Кукуш показват на дело, че това е възможно. Българската уния е прогласена официално на 18 декември 1860 г., когато делегация от духовни и светски лица връчва чрез апостолическия викарий в Цариград молба до папа Пий IX за църковна уния. Санкционирането на този акт от Св. Престол и от Високата Порта води до признаването на българите като отделна религиозно-народностна общност в Османската империя – булгар католик милет. Това е първата официално при-

зната и международно приета българска национална институция от падането на България под османско робство, която предхожда с десет години учредяването на Екзархията. Чрез този акт на практика за първи път българската нация се признава като международноправен субект, различна от рум милета (гърците). Начело на Българската униатска църква, която тогава и в следващите години официално се самоназовава Църква на съединените българи, или Българска съединена църква, е поставен архиепископ Йосиф Соколски със седалище в Цариград, признат от османското правителство за религиозен и граждански началник на българската общност (милетбаши). Униатското движение започва да печели почва и в други български градове, главно в Македония и Тракия.

Бързият напредък на униатското движение активизира руската дипломация, която не може да се примири с обстоятелството, че българите се изплъзват от нейното политическо влияние. На 6 юни 1861 г. архиепископ Йосиф Соколски с коварство е отвлечен от Цариград и затворен до края на живота си (1879 г.) в Киево-Печерската лавра. С натиск или с увещания повечето от политическите и духовни водачи на движението са принудени да се оттеглят и то започва да заглъхва. Кризата е преодоляна през 1865 г., когато архимандрит Рафаил Попов е хиротонисан в епископско достойнство и назначен за апостолически викарий на българите униати в Османската империя със седалище в Одрин.³

Тук е уместно да се отвори една скоба за дейците на Българската уния, защото и до днес те са малко познати и недостатъчно популяризирани за широката общественост, имената им не присъстват в енциклопедиите или са представяни в изопачена светлина. Най-яркият пример е архиепископ Йосиф Соколски – той изобщо не е онзи карикатурен образ, създаден от анекдотите на Раковски във в. „Дунавски лебед“ като средство в борбата срещу „католическата пропаганда“ и тиражиран впоследствие от историографията. Със същата палитра, но с други идеологически мотиви върху портрета на Соколски по-късно изпробва своите умения и

---

³ Кирил, Патриарх Български. Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX век (1859–1865). София, 1962; Същият. Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879–1895). София, 1968; Елдъров, С. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. София, 1994.

Тончо Жечев („Българският Великден или страстите български“, 1975). Той уплътнява карикатурния образ на Раковски, за да изостри основното антикатолическо и противоевропейско внушение на творбата си. Затова тончожечевият Йосиф Соколски е представен за прототип на Алековия Бай Ганьо! Карикатурният образ на униатския архиепископ обаче не е само обида лично за него или за Българската уния, какъвто е замисълът на авторите му, а в равна степен е покушение срещу историята на Българското възрождане, в което Йосиф Соколски е един от първопроходниците на църковно-народната борба. Историческата истината, разкрита в документалните и мемоарните свидетелства, показва, че той е свързан с началото на българския църковен въпрос. Като сподвижник на Неофит Бозвели, авторът на „Мати Болгария“, в края на 30-те години на XIX в. го е подкрепял и му е съдействал за неговата кандидатура за Търновската митрополитска катедра. Съветвал го е също да не ходи в Цариград и да не се доверява на гръцкия патриарх, за да не го заточат, както и става. Йосиф Соколски не само, че не е бил неграмотен, както се опитват да го злепоставят неговите противници, но и в България, и в заточението си поразява всички със своя аскетичен и благочестив живот, в който религиозната книжнина заема важно място.⁴

Същото може да се каже и за епископ Рафаил Попов – роден в Стрелча през 1831 г. в семейство на православен свещеник, възпитаник на Найден Геров, монах от Рило-манастирското братство, дякон на Авксентий Велешки, сътрудник на Драган Цанков – той се изявява като един от най-активните дейци на българския църковно-народен въпрос. Това се отнася и за брат му Софроний Попов, който завежда гражданската канцелария на унията в Цариград и същевременно се занимава с учителска и просветителска дейност. Тяхната ревност в полза на българското национално дело подтиква гърците в навечерието на Априлското въстание през 1876 г. да ги отстранят с изпитаното средство – отровата. Не само заради техния живот, но и заради трагичния им край Рафаил и Софроний Попови отдавна трябваше да са познати в българската история като „Тракийските Братя Миладинови“.

---

⁴ Елдъргов, С. Архиепископ Йосиф Соколски. Един възрожденец между политическата манипулация и историческата истина. – Абагар, № 9, септември 2001.

Сходни по индивидуален образ и историческа съдба с архиепископ Йосиф Соколски и епископ Рафаил Попов са и другите духовни водачи на Българската уния – архиепископ Нил Изворов, епископ Лазар Младенов, епископ Михаил Петков, епископ Епифаний Шанов и още десетки свещеници и граждански лица. Те са сравнително добре проучени и познати на историците на българското униатство, но са напълно или недостатъчно популярни в националната ни история. Няма никаква логика, още по-малко пък научни основания, с тяхното игнориране сами да се отказваме от тях. Ако ние не ги припознаем като свои, други, навикнали да присвояват българско културно-историческо наследство, охотно ще го сторят.

Смъртта на епископ Рафаил Попов съвпада с разгара на Източната криза, която довежда до избухването на Руско-турската освободителна война. Новите политически реалности, установени с решенията на Берлинския конгрес през 1878 г., временно разстройват и забавят униатското движение. В мнозинството си българите униати остават в пределите на Османската империя и само една малка част попада в границите на Източна Румелия, а след Съединението през 1885 г. в Княжество България. Новата криза обаче е изживяна бързо, за което спомага най-вече реорганизацията през 1883 г. Тогава са създадени две епархии със статут на апостолически викариати – Тракийската епархия със седалище в Одрин и с епископ Михаил Петков, и Македонската епархия със седалище в Солун, начело с епископ Лазар Младенов. В Цариград като духовен и граждански началник на българоуниатската общност в Османската империя остава архиепископ Нил Изворов. В следващите години униатското движение изживява голям подем особено в Македония, започнал още в началото на 70-те години на XIX в. Статистиките от тази епоха наброяват между 80 000 и 100 000 българи униати в Македония. Най-силен размах движението приема в Кукушка, Гевгелийска, Дойранска и Ениджевардарска каза. Само в Кукуш от 1050 български къщи, 1020 признават ведомството на униатското църква.

За този напредък на униатското движение обективна роля изиграва и обстоятелството, че до 1890 г. в Македония няма българоекзархийски владици и екзархийското църковно-училищно дело среща големи спънки както от страна на Цариградската патриар-

ция, така и на Високата порта. С постепенното стабилизиране на Българската екзархия и допускането на нейни епископи в Македония започва процес на отлив от униатството. Той приема по-големи мащаби след 1895 г., когато архиепископ Нил Изворов и епископ Лазар Младенов отстъпват в православието (последният скоро след това пак се връща към Католическата църква). В края на XIX в. Българската уния се развива с определено низходяща тенденция, която я ограничава само в отделни градове и села в Македония и Одринска Тракия.⁵

Българската екзархия обаче също среща непреодолими спънки в своето развитие. Високата порта, Цариградската патриаршия и Великите сили например не ѝ позволяват да се сдобие със свои владици в Одрин и Солун. Официално там тя може да има само архиерейски наместници и председатели на църковни общини. Това я поставя в неравностойно положение спрямо Цариградската патриаршия, която има в Одрин и Солун свои епископи или архиепископи и много здрави позиции. Двата града се превръщат в центрове на гръцката пропаганда за Тракия и Македония. Този йерархично-каноничен дефицит на българското културно-национално дело в борбата му срещу елинизма успешно е компенсиран с присъствието на униатски епископи – българи по рождение, по самосъзнание и по стремления.

Механизмът на скачените съдове изглежда най-логичен и естествен през погледа на дейците на македоно-одринското революционно движение. Като достойни патриоти, калени в борбата срещу елинизма, македонските и тракийските униати не могат да останат встрани и от борбата за национално освобождение и обединение на българския народ. Още от самото начало те навлизат в редиците на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), Върховния комитет и Тайните офицерски братства, които не правят разлика между православни, католици и протестанти, а се стремят да обединят всички българи под знамето на освободителната идея. Друго не може и да бъде, тъй като мнозина от ръководителите и дейците на тези организации произхождат от Кукуш, Малко Търново и други униатски селища и повече или по-малко са минали през различните степени на католическите учи-

---

⁵ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879–1895). София, 1968.

лица. Такива са Апостолът на македоно-одринската борба Гоце Делчев, председателят на Върховния комитет Христо Станишев, гевгелийският околийски войвода Аргир Манасиев, офицерите Петър Дървингов, Стойчо Гаруфалов, Димитър Кушевалиев и др.⁶

Някои униатски свещеници също загърбват риска и лично се включват в освободителната борба. Такъв е о. Иван Бонев, родом от Кукуш, люлката на Българската уния, и свещеник в с. Покрован, Ивайловградско. През пролетта на 1903 г. той заедно с още двадесет души от селото се присъединява към ВМОРО. Така Покрован се превръща във важна брънка от тайния революционен канал, който свързва България с Беломорска Тракия. По него минават куриери с тайната кореспонденция на организацията, пренасят се оръжие и други материали. Начело със своя свещеник покрованци вземат дейно участие в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание. През септември с. г. в района са извършени масови арести и о. Иван Бонев попада в Одринския затвор. По същото време там са задържани около 600 българи, сред които 14 свещеници и 35 учители, повечето от тях на екзархийска служба. В Одринския затвор о. Иван Бонев се ползва с голям авторитет сред сънародниците си и единодушно е посочен за председател на революционно бюро, съставено от учителите и свещениците.⁷

През първото десетилетие на XX в. между Българската екзархия и Българската уния в двете области се установява своеобразно статукво, нарушавано само от единични случаи на преминаване от едната към другата страна, продиктувани обикновено от лични мотиви. Сега настъпва и известна промяна в църковно-административното устройство на униатството. След 1895 г. архиепископията в Цариград остава вакантна. Едва през 1907 г. Високата порта се съгласява да бъде хиротонисан нов архиепископ в лицето на Михаил Мирев, но го приема официално едва през 1909 г., след Младотурската революция. За разлика от българските униати, които са вече относително добре познати в историческата литература, макар обикновено да са били интерпретирани едностранчиво и пристрастно, архиепископ Михаил Мирев допреди 30 години беше напълно непознато име дори за професионалните историци.

---

⁶ Елдъров, С. Поколение на съединените българи. – Абагар, № 6, юни 2003.

⁷ Вичев, В. Книга за село Покрован. Под редакцията на ст.н.с. д-р Георги Граматиков. Хасково, 2009, с. 75-78.

И малкото, което е било писано за него приживе или след смъртта му,⁸ в годините на тоталитарния режим (1944–1989) е напълно игнорирано и забравено и затова името му не може да се открие в нито едно изследване, енциклопедия или справочник от онази епоха. Нескромно, но пък обективно мога да заявя, че имах възможността да го върна в българската историческа памет в самото начало на 90-те години. За първи път разказах накратко неговата биография в ефира на емисията на българската секция на Радио „Ватикана“, когато през 1990–1991 г. като хоноруван сътрудник подготвих за нея поредица предавания за дейци и събития на Католическата църква в България. Допълненият с нови данни текст за архиепископ Михаил Миrows намери място в книгата ми „Униатството в съдбата на България“ от 1994 г.⁹ Фактологичната канавка на този биографичен очерк впоследствие бе възпроизведена във всички следващи публикации, главно в интернет.¹⁰ Той е в основата и на кратката информация в свободната енциклопедия Уикипедия, създадена през 2010 г., макар анонимните съставители да цитират други източници.¹¹ Въпреки това в подобни публикации нерядко се забелязват и неточни факти.¹² За целите на настоящата статия допълвам биографичния очерк за архиепископ Михаил Миrows с нови данни, които досега не са били използвани.

Архиепископ Михаил Димитров Миrows е роден през 1859 г. в с. Топузларе (дн. с. Зорница, Бургаска област). Заедно със съседното с. Доврукли (дн. с. Правдино), те са най-северните села на тракийските униати. Стушено в подножието на Бакаджиците, с. Топузларе отстои на стотина километра северно от тогавашния

---

⁸ Ангелов, Д. Н. В. Преосвещенство Михаил Д. Миrows. – В: Календар „Св. Кирил и Методий“ за 1924 год. София, 1924, с. 48-54; същият. Архиепископ Михаил Д. Миrows (По случай двадесетгодишнината от смъртта му). – В: Календар „Св. Кирил и Методий“ за 1943 година. София, 1944, с. 32-38.

⁹ Елдров, С. Униатството в съдбата на България..., с. 29-36.

¹⁰ Архиепископ Михаил Миrows (1859–1923). – Истина-Veritas. Католически вестник. София, ноември 2010, бр. 11 (1444), с. 5; <https://kae-bg.org/?act=content&rec=68> https://www.wikizero.com/bg/%D0%A3%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B2_%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F

¹¹ https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B8%D0%BB_%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2

¹² Един англоезичен сайт например лансира невярна година за неговото раждане: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmiroff.html>

вилаетски център Одрин и на около 40 километра от казалийското средище Ямбол. То е сравнително ново село, населено през 50-те години на XIX в. Част от жителите на Топузларе, както и на съседното Доврукли, прегръщат унията още в първите години след нейното прогласяване в Цариград. За това най-много спомага прочутият в онази епоха светогорски монах Пантелеймон, сведенията и легендите за когото достигат и до двете села, а някои от техните жители са били негови ревностни последователи.¹³ След Берлинския конгрес от 1878 г. Топузларе и Доврукли попадат в границите на Източна Румелия, а със Съединението през 1885 г. заедно с нея се озовават в Княжество България. Макар административно и политически разделено от своя духовен център – Одрин, връзките на Топузларе с този град не прекъсват. В Одринската българо-католическа гимназия на полските възкресенци учат неколцина младежи от селото, които впоследствие ще станат свещеници или учители.¹⁴

Един от тях е Михаил Милов. Той постъпва в заведението още когато то е обикновено училище, а след това преминава в гимназиалния курс. В Одрин бъдещият униатски архиепископ завършва и духовната семинария, като след това следва богословие и философия във Висшата духовна семинария в Цариград. Така той получава отлична езикова подготовка и овладява писмено и говоримо френски, немски, полски и турски език, а си служи също с латински и гръцки. На 6 януари 1883 г. е ръкоположен за свещеник от епископ Михаил Петков, главния викарий на Одринската униатска епархия, и получава назначение в родното си Топузларе със задължение да обслужва и съседното село Доврукли, както и по-отдалеченото Сазлъкьой (дн. с. Тръстиково), Бургаско. По това време в трите села има съответно 16, 22 и 5 униатски семейства.

Първата грижа на младият свещеник е да снабди енорията си с истинска църква. Още през 1866 г. в Топузларе е открит малък параклис, осветен от епископ Рафаил Попов, и е направен опит за откриване на католическо училище, но то просъществува само кратко време поради липса на финансови средства. На няколко

---

¹³ Елдърв, С. Последният ереснарх на Балканите. – В: Балканът и морето. Послания към времена и поколения. Благоевград, 1999. София, с. 191-199.

¹⁴ Славов, А. С. Топузларе (Ямболско). – В: Календар „Св. Кирил и Методий“ за 1920 год. София, 1929, с. 175-180; Петков, В., Вълканов, Н. Исторически сведения за село Зорница. Бургас, 2015, с. 42-47

пъти Михаил Миров прави постъпки пред общинските власти да отстъпят място за постройката на католически храм, но неизменно получава отказ. Тогава той дарява наследствения имот от баща си – дворно място от шест декара с добро разположение всред селото. На този терен през 1888 г. е построена представителна църква, за чийто градеж е използван материал от каменоломната край Доврукли, който се отличава със специфичен леко зеленикав цвят. На 8 септември 1891 г. църквата „Пресвета Богородица“ е осветена от епископ Михаил Петков. През 1900 г. към нея е пристроена внушителната за онова време 24-метрова камбанария. По-късно успява да построи и освети и църквата „Св. Семейство“ в с. Доврукли.

Михаил Миров влага много усилия и за просветното издигане на енориашите си. Още на втората година след установяването си в Топузларе той открива частно католическо училище за деца и вечерно за възрастни. Първоначално занятията се провеждат в бащината къща на свещеника. През 1893 г. в непосредствена близост до новата църква е построена хубава училищна сграда на два етажа и със седем помещения. За учител е назначен Георги Русев Елдъров (праядо на автора на тази статия), също възпитаник на Българо-католическата гимназия на полските възкресенци в Одрин, женен за негова племенница. Скоро училище се открива и в Доврукли. Те са първите учебни заведения в двете села и затова се посещават и от деца от православни семейства, което спомага за уталожване на напрежението и конфликтите между двете религиозни общности.¹⁵

Част от времето и енергията си Михаил Миров влага в своите книжовни занимания. Той използва езиковата си подготовка и богословската си култура за преводи на църковно-религиозна литература. Личните качества и дейността му оставят следа в паметта на неговите енориаши и по-късно един от тях – Дончо Ангелов, публицист и председател на източнокатолическото дружество „Св. Св. Кирил и Методий“ в България, го обрисова по следния начин: „Интелигентността, с която той се отличаваше, неговото добродушие и откровеност, неговата кротост и благ характер бяха му спечелили всеобщо уважение и голяма популярност. Името му се чуваше и знаеше във всички околни села. За населението той беше не само свещеник и учител, но същевременно лекар, съветник,

---

¹⁵ Елдъров, С. Католиците в България 1878–1989. Историческо изследване. София, 2002, с. 131-133, 146-149.

защитник и благодетел. Неговата къща беше отворена през всяко време и за всякого без разлика на вероизповедание и само тоя не оставаше задоволен и подпомогнат, който не прибъгваше до него. Има примери, когато от любов и състрадание към ближния е успявал да издейства помилване дори на осъдени на смърт познати нему селяни¹⁶.

През 1907 г. Св. Престол номинира Михаил Миров за архиепископ на българоуниатската общност в Македония и Одринска Тракия, като по този начин се опитва да възстанови институционалното равнище на църковната йерархия след връщането на архиепископ Нил Изворов в православието. За този избор натежават качествата на вече 47-годишния свещеник, добил популярност със своята интелигентност, последователност и умение да разрешава всякакви конфликти, последното от голямо значение за условията на Османската империя. Михаил Миров е повикан в Цариград, където е ръкоположен за архиепископ с титулатурата Теодосиополски. Високата порта обаче по свои съображения бави издаването на берата, който трябва да легитимира неговите права. Това става едва след 15/28 юни 1909 г., т.е. след Младотурската революция, когато властите се опитват да се покажат по-напредничави и толерантни от своите предшественици.

Архиепископ Михаил Миров застава начело на македонските и тракийските униати (включително и малцината източнообредни католици в България) в драматичен период от нейната история. В тези трудни години той помага на всеки с каквото може – приютава бежанци, осигурява прехвърлянето им в България, отпуска стипендии за ученици. Освен редовните задължения за източнокаатолическата църква „Пресвета Троица“ в Цариград, той се грижи и за униатското училище към нея. Общо за цариградския период на своя живот Михаил Миров извършва седем ръкополагания на свещеници, сред които и българи, и три хиротонии на епископи, всички от други народности. Доколкото му е възможно полага усилия да представя справедливата българска кауза на всички достъпни нему международни равнища.

Ето накратко какво е и състоянието на българоуниатската общност в Османската империя в последните пет години преди Балканската война, които съвпадат с архиерейското ръкоположение и

¹⁶ Ангелов, Д. Н. В. Преосвещенство Михаил Д. Миров..., с. 48-54.

назначение на архиепископ Михаил Милов. По това време нейното църковно-административно устройство, установено още през 1883 г., се състои от две епархии с ранг на апостолически викариати. Тракийският викариат е поверен още от самото начало на епископ Михаил Петков, българин от Одрин. Македонският викариат се управлява първоначално от епископ Ладзар Младенов от Банско, а след неговото отзоваване в Рим през 1895 г., от епископ Епифайни Шанов, родом от Казанлък. И двамата се намират под юрисдикцията на архиепископ Михаил Милов в Цариград.

В Тракийския викариат българите униати са съсредоточени в Одрин, Малко Търново и в 7 села: Мустракли, Дервиш тепе, Ак бунар, Каяджик, Покрован, Еля гюню и Лизгар. Униати има още в няколко села, но поради малочислеността си те не са организирани в самостоятелни енории, а са част от съставната енория на Ак бунар. С изключение на Покрован, във всички останали селища униатите живеят смесени с българи екзархисти, но това не създава проблеми нито на едните, нито на другите. Общо в епархията се наброяват 12 енории и 31 свещеници, от които 6 усепенци и 5 възкресенци, минали в източния обред.

Като най-крупен религиозно-просветен център на униатството в Тракийския викариат изпъква Одрин, въпреки че българите католици там са по-малочислени от повечето селски енории. За сметка на това в града има две български униатски църкви: „Св. Пророк Илия“ в квартала Киришхане и „Св. Димитър“ в квартала Каик. Към тях следва да се причислят и „Св. Св. Кирил и Методий“ на възкресенците в Българо-католическата гимназия в квартала Кале и „Св. Св. Петър и Павел“ на усепенците при техния колеж в предградиято Караагач, които на практика пак са изпълнени с българско съдържание. Още по-голяма тежест на униатството в града придават католическите учебни заведения и просветната дейност, в която главна роля играят религиозните мисионерски общества на възкресенците и усепенците.¹⁷

Возкресенците поддържат в Одрин известната Българо-католическа гимназия, призната за средно учебно заведение от Министерството на народното просвещение в София. Директор на гим-

---

¹⁷ Националноосвободителното движение на македонските и тракийските българи 1878–1944. Т. 3. Освободителното движение след Илинденско-Преображенското въстание 1903–1919. София, 1997, с. 96-98.

назията и настоятел на възкресенците по това време е Станислав Грич (от 1911 г.). След големия пожар през 1905 г., заради който пропуска две учебни години, гимназията сякаш прехвърля апогея на своята слава и бавно поема по пътя на залеза. Въпреки това за град като Одрин тя продължава да грее с европейски отблясък. Учебното заведение действа с пълен пансион, поддържа модерно европейско преподаване с отлична езикова подготовка, разполага с физическа и химическа лаборатории, практически работилници и театрален салон, гордее се с оркестър, ръководен от известния в българската музикална култура унгарец Михай Шафрани, има също печатница и дори ученическо списание „Мисъл“, списвано и редактирано от самите ученици. Само в периода 1903–1912 г. в гимназията учат 682 младежи, повечето от които от Одринска Тракия и Македония, но също и от България. Преподавателският персонал се състои от 12 до 14 учители – свещеници и миряни. Възкресенците поддържат в Одрин и духовна семинария за подготовка на източно-католически свещеници, асоциирана към гимназията.

Свой колеж, духовна семинария и храм в Одрин имат и успенците, настанени в предградието Караагач. Колежът „Св. Василий“ съществува от 1897 г. и в навечерието на войната брои около 160 ученици. Оттогава датира и униатската семинария с около 30 ученици. Възпитаниците и на двете заведения, в основната си част българи, освен общообразователна и богословска подготовка, получават и отлични познания по френски език и култура.

От 1881 г. в квартала Стамбол йолу съществува и девически педагогически лицей „Мария Лурдска“, поддържан от Загребската провинция на обществото Сестри на милосърдието на Св. Викенти от Пола. Сравнен с българските училища, лицейът е непълна гимназия, чиито последни три класа са с педагогически профил. През учебната 1911–1912 г. в него учат 202 девойки, от които 70 българки. Преподаването е с изучаване на немски език, а учителският персонал се състои от 12 монахини и четирима други преподаватели. Монахини са предимно хърватки и словенки. Просветното дело на католиците в Одрин се допълва от две основни училища – „Св. Елена“ за момичета, поддържано от облатките успенки, и друго за момчета, ръководено от възкресенците.

Извън духовния и административен център на Тракийския викариат, църковно-училищното дело на българите униати е най-до-

бре представено в Малко Търново. Там през този период има една католическа прогимназия и две начални училища за момчета и момичета. Източнокатолическата енория „Св. Св. Петър и Павел“ в града се администрира от обществото на отците възкресенци. До 1907 г. действа и женският клон на възкресенците, заместен от загребските милосърдни сестри. Тяхно основно задължение е да се грижат за девическото училище в Малко Търново. Във всички други енории в Тракийския викариат униатите разполагат със своя църква и училище. С изключение на Мустракли, което е мисия на успенците, и Акбунар, което се администрира от възкресенците, останалите са под непосредствената юрисдикция на епископ Михаил Петков.

Под ведомството на Македонския викариат на епископ Епифаний Шанов спадат изцяло или частично 39 селища в 6 кази: Солун и с. Юнчии, Солунска каза; Кукуш и селата Михалево, Гаваянци, Женско, Гърбошел, Горни и Долни Тодорак, Лелево, Раяново, Алексово, Постолар, Грамадна, Морарци, Ново село, Калиново, Мотилово, Коджамарлия, Бейлери, Стрезово, Междурек, Кушево, Тодорово и Даутли, Кукушка каза; Гевгели и селата Стояково, Богданци, Гявато, Сехово, Моин, Милетково, Палюрци, Шльопинци и Смоле, Гевгелийска каза; Пирава и Балинци, Дойранска каза; Делихасан махала, Серска каза; Енидже Вардар, едноименната каза. Не всички села са организирани в самостоятелни енории. В навечерието на войната в епархията има 27 енории с 36 свещеници, от които 26 мирски и 10 лазаристи. Фактическият център на униатството в Македония е Кукуш, макар че през този период градът губи много от значението, което има през XIX век. Някога преобладаващо мнозинство, сега източнообредните католици там наброяват между 100 и 250 домакинства, според екзархийски и униатски източници, от общо 1200 български къщи.

Българското униатство в Македония намира силна морална и материална опора в религиозното общество на лазаристите, което действат под закрилата на Франция и трасира пътищата за тяхното развитие. Лазаристите поддържат повечето от училищата в униатските центрове. Успоредно с тях действа и женското им разклонение Дъщери на милосърдието на Св. Викенти от Пола, с персонал от около 60 монахини и послушнички, които се грижат за девически учебни заведения и сиропиталища.

В просветно-културното дело на униатите в Македония се откроява Българската католическа семинария в местността Зейтилик при Солун. Това учебно заведение съществува в продължение на 28 години – от 1886 до 1914 – и за Македония изиграва същата роля, каквато Българо-католическата гимназия на възкресенците за Одринска Тракия.¹⁸

През 1913 г. архиепископ Михаил Миров, дотогава познат предимно в католически среди, неочаквано придобива известност и сред по-широки кръгове на българската общественост. Това става във връзка с новото възбуждане на въпроса за унията като спасителна възможност на българите в Македония да запазят своята национална идентичност в условията на новото сръбско и гръцко владичество. Именно националната катастрофа вследствие съкрушителната за България Междусъюзническа война отново задейства стария модел на скачените съдове във взаимоотношенията между Българската уния и Българската екзархия. Именно в неговия контекст се осъществява личната среща на екзарх Йосиф и архиепископ Михаил Миров, с която започва настоящата статия.

Срещата на 13 юни 1913 г. в екзархийското седалище в Цариград е по инициатива на архиепископ Михаил Миров. Двата духовни водачи обсъждат положението на българите в Одринска Тракия и Македония и нерадостните перспективи, които вещае сръбската и гръцката окупация. По този повод архиепископ Миров изказва увереност, че сънародниците, които останат извън пределите на българската държава, ще могат да намерят в унията средство за национално самосъхранение срещу неизбежните опити за денационализация. Екзарх Йосиф е засвидетелствал в дневника си тази историческа среща със следния кратък текст: „13/6. Чет[въртък]. [Дохожда] униатския епископ Миров. Той бил през време на войната в Пловдив. Той се интересува от българите, които ще останат под Турско от[въд линията] Мидия – Енос. Казах му, че ще останат под Екзархията, под епископа, когото ще оставя в Цариград [като] мой представител. Но ония българи, които останат под Гърция или Сърбия, ако приемат унията, ще могат да спасят народността си, казва той“.¹⁹

¹⁸ Националноосвободителното движение на македонските и тракийските българи..., с. 98-100.

¹⁹ Български екзарх Йосиф I. Дневник. Текст, коментар и бележки ст.н.с. к.и.н. Христо Темелски. София, 1992, с. 791.

Дневникът на екзарх Йосиф, макар и осакатен (съставителят е отбелязал в обяснителните бележки, че точно тук в оригинала има изрязани листове) разкрива, че е проведен поне още един разговор по въпроса за унията. Той се осъществява в края на юни 1913 г., вече след Междусъюзническата война, когато събеседникът на екзарх Йосиф е или отново архиепископ Мирев, или някое друго лице, най-вероятно от средите на македонските революционни организации. Запазеният фрагмент от дневника е съхранил за историята финала на този съдбоносен разговор: „... казах му, че българите са си служили много пъти с Папата, за да добият своя йерархия, но това средство е опасно; едно, че народа не може да си играе с вярата, и друго, че католицизмът иска да ни присвои, и трето, че гърците и сърбите няма да търпят такова нещо; католицизмът може ли да запази народността от гражданската власт? Впрочем да видим какво ще остане под гърци и сърби, че тогава можем да размишляваме как да запазим народността им“.²⁰

Кой знае защо думата „Папата“ в текста е заменена с „Палата“, което в контекста на разговора за униатското движение е nonsens и вероятно се касае за печатна или съставителска грешка. Това обаче е най-малката и при това поправима беда. По-лошото е, че неправимо е унищожена част от дневника на екзарх Йосиф, който сам по себе си е безценно историческо свидетелство, при това за такова драматично за българите изпитание като Междусъюзническата война. По никакъв начин не свързвам това със съставителя, тъй като имам основания да предполагам, че унищожаването на тази част от дневника се е случило много по-рано, във всеки случай след смъртта на екзарх Йосиф, от човек, който е имал достъп до неговия личен архив, целенасочено се е интересувал от периода на Балканските войни, може би не само изследователски, но и заради личното си участие в униатското движение през 1913 г. Ще се въздържа обаче да посоча предполагаемото име, защото и други негови съвременници са могли със същите или дори по-благородни мотиви да сторят това.

Междусъюзническата война, а след това и Първата световна, поразяват българите униати в Македония и Одринско по същия начин, както техните екзархийски сънародници. Мащабите на ката-

---

²⁰ Пак там.

строфата, разбира се, са различни, но последиците са идентични.²¹ В следвоенния период архиепископ Михаил Миров остава на своя пост в Цариград като жив паметник на една безвъзвратно отминала епоха.

Архиепископ Михаил Миров е покосен от смъртта на 17 август 1923 г. в Цариград в момент, когато в папската курия вече се обсъжда назначаването му за предстоятел на намиращата се в процес на реорганизация униатска общност в България със седалище в София. Макар по това време вниманието на българската общественост да е почти изцяло погълнато от смутната вътрешнополитическа обстановка между извършения преврат и предстоящото въстание, вестта за смъртта му получава известен резонанс и вън от католическите среди в страната с една статия в авторитетния в. „Мир“.²² Това внимание очевидно има своите основания в личните качества на този архиерей, когото мнозина познават и ценят за неговата лична скромност, изрядна честност, щедра благотворителност и всеотдайна народополезна дейност.²²

За ролята на Българската екзархия и Българската уния като скачени съдове на една национална система свидетелства в частност и съдбата им след Междусъюзническата война през 1913 г. Именно заради тяхната дълбока национална същност двете български църковно-религиозни институции претърпяват тогава съкрушителен удар. Сърбите и гърците виждат в тях преди всичко българската им национална същност, а не канонично-догматичните разделения между православие и католицизма, и затова се отнасят еднакво жестоко към екзархистите и униатите. Ако в очите на нашите национални неприязтели от онази епоха сме изглеждали еднакви, защо днес ние самите трябва да се делим и разграничаваме? Точно това е най-важната историческа поука от мястото и ролята на Българската екзархия и Българската уния в нашето национално минало.

---

²¹ Елдъров, С. Католиците в България..., с. 218-231.

²² Мир, 22 август 1923.